

Kön och utveckling av sexualitet

**Författare:
Birgitta Hulter**

© Birgitta Hulter, SESAM® AB

Innehållsförteckning	
Förord	3
Reproduktion och/eller rekreation	3
Skolan som sexuell fostrare	3
Biopsykosocialt kön	3
Flera aspekter av könstillhörighet	3
Upplevelse och medvetenhet om kön och sexualitet	3
Menarche är ingen sexuell signal	3
Flickor är olika	3
Kärlek under bältet	3
Sexuell utveckling kan fortsätta hela livet	3
Är det svårt att vara pojke?	3
Att vara eller att göra?	3
”Mannen” utan svaghet och beroende	3
Manlighet utvecklas genom manlig sexuell aktivitet?	3
Initiering via idrott och våld	3
Vi och dom	3
Styrka och potens	3
Pojkars förebilder	3
Extrem ”manlighet” är sexualfientlig	3
Hur upplevs ”manlighet”?	3
Hur upplevs ”kvinnlighet”?	3
Behov av en annan modell för kvinnors sexuella gensvar?	3
Mannens sexuella svårigheter och problem	3

Män är tålmodiga	3
Övning ger färdighet	3
Referenser:	3
Bilaga 1. Deklaration om sexuella rättigheter	3

Förord

I fjorton år har jag som klinisk sexolog behandlat vuxna män och kvinnor som haft problem med samlevnad och sexualitet. Möte med tusentals män och kvinnor med svårigheter i intimt samliv väcker funderingar kring vilka gemensamma drag som bakgrund till deras svårigheter. År 2000 lämnade jag ett bidrag till Skolhälsovård där jag resonerade om pojkars och flickors sexuella utveckling. Åtta år senare återkommer här en uppdaterad rapport om mina intryck och reflektioner i ämnet.

Uppsala i februari 2008

Birgitta Hulter

När en ny människa kommer till världen fastställs dess kön och omgivningen kommer att relatera till den lilla bland annat beroende på kön. Namnet är i allmänhet könstypiskt liksom kläder och beskrivning av den lilla baby; liten och söt/stor och duktig. Trots att värdet av detta ifrågasätts fortsätter vi att prägla pojkar och flickor på olika vis. Fram till puberteten spelar könet kanske mindre roll i vårt samhälle, men när könsmognaden inträtt blir skillnaderna och rollerna tydligare.

Vi är alla präglade av våra egna uppväxtförhållanden och blir härigenom i allmänhet blinda för vår egen kultur. Vi ser alltså inte allt som har präglat oss i just den miljö vi fostrats i. (Som fisken i vattnet som inte är medveten om det vatten den simmar i.) Kroppsligt kan vi vanligtvis uppfatta skillnaden emellan flickor och pojkar när vi tittar på deras könsorgan. Men forskarna nöjer sig inte med dessa yttre iakttagelser. Under många år har stor uppmärksamhet ägnats åt könens olikheter på områden som personlighet och andra egenskaper.

Reproduktion och/eller rekreation

Sexualiteten som förutsättning för fortplantning har de flesta barn klart för sig tidigt i livet. (I familjer med ursprung i svensk kultur) Det som är förbryllande och spännande är när barn upptäcker att vuxna håller på med märkvärdiga kroppsövningar (sexuella aktiviteter) även när avsikten inte alls är att göra små barn. De inser så småningom att sexualitet handlar om mycket mera än fortplantning.

Erotik och sexualitet kan ha en ”rekreativ” sida. Uttrycket står för en rad trevliga möjligheter som har med lek, bekräftelse, njutning och avkoppling att göra. Den återhämtnings, läkande, bekräftande sexualiteten har studerats mycket litet, med tanke på dess betydelse för hälsa och välbefinnande. Vi saknar ingående kunskap om vad som skiljer helandet ifrån det plågsamma och destruktiva som människor utsätter sig själva och andra för.

Skolan som sexuell fostrare

Skolan har sedan 1950-talet ålagts en uppgift som upplysare och fostrare inom det sexuella området. Det är angeläget att stanna upp och betrakta förutsättningarna för ett sådant arbete. Hur kan skolan hjälpa ungdomar med upplysning för ett hälsosamt sexualliv?

Sexualitetens biologiska aspekter utgör grunden för mänsklig utveckling. Kulturellt baserade umgängesregler mellan könen, konstruerade av människor, skiljer sig från de biologiska, och behöver urskiljas som utgångspunkt för förändringsarbete. Katja Gillander Gådin visar i sin avhandling (2002), att unga flickor mår sämre än pojkar. Hon anser att sexuella trakasserier kan vara en betydelsefull faktor för att förklara den stora andelen flickor som rapporterar

hög grad av psykologiska symtom. Hon föreslår att det hälsobefrämjande arbetet i skolan ska ta hänsyn till maktrelationer mellan flickor och pojkar. Flickor och pojkar – vad har de med sig i bagaget, vad kan de, och vad är önskvärt att de utvecklar? Hur kan vi stimulera utvecklingen av ett mänskligare samhälle? Hur kan vi hantera våra sexuella möjligheter som del av vår natur?

Biopsykosocialt kön

Kunskap om de biologiska förhållandena behöver inte betyda att man förnekar psykologiska och sociala aspekter på kön. I varje gen ligger en möjlighet som kan utvecklas utan särskild påverkan annat än vanliga livsbetingelser, syre, näring etc. Genetiska egenskaper kan stimuleras - eller motarbetas - av en mängd omständigheter som ligger utanför genen.

Vi kan göra en jämförelse med vår kroppslängd. Den finns angiven i genprogrammet, men övergödning, rubbningar i den hormonella miljön samt ofördelaktiga miljöfaktorer kan påverka hur anlaget kommer att utvecklas. Det existerar alltså inte någon absolut lag som tvingar fram en viss utveckling, det finns förutsättningar som kan stimuleras och det finns begränsningar. Även om vi skiljer oss från djuren i många avseenden, lever vi ännu idag med starka drivkrafter mot könens förening. Många människor har aggressiva och sexuella känslor som de använder för att skada andra. Vi behöver fundera över hur vi kan hantera dessa krafter med tanke på alla övergrepp och plågor som människor utsätts för. Sexuell hälsa förutsätter inte endast frånvaro av sjukdom!
Se bilaga 1. Deklaration om sexuella rättigheter.

Flera aspekter av könstillhörighet

Människans anlag för kön utvecklas till olika kön beroende på vilken påverkan de utsätts för. Kvinnan är den basala individen utvecklingsmässigt och mannen är en modifikation av denna basala individ. Påverkansfaktorer som styr utvecklingen av könen behöver verka inom bestämda tidsramar för att ha avsedd effekt. Detta gäller för såväl de biologiska som de psykologiska faktorerna. De flesta av dessa kritiska tidsrum inträffar mycket tidigt i individens liv, under fosterutvecklingen och den första tiden efter födelsen. Inträffar de för tidigt eller för sent blir utvecklingen inte den avsedda.

Avgörande för utveckling av fostrets kön är dess könskromosomer. Flickan har XX och den blivande gossen har XY. Y-kromosomen startar testikelutveckling som i sin tur styr den vidare utvecklingen i manlig riktning.

Det är lättast att förstå den kroppsliga differentieringen om man utgår från den normala kvinnliga utvecklingen. Under fostertiden styrs utvecklingen av en rad olika faktorer, som griper i varandra som en ”katten på råttan och råttan på

repet"- kedja av händelser. Vi känner idag till fyra styrsignaler som gör att den ursprungliga kvinnliga utvecklingen i stället får ett manligt förlopp.

Såväl inre som yttre könsorgan påverkas av testosteron. Den hormonella styrningen av yttre könsdelar är dock beroende av att testosteron kan reduceras till dihydrotestosteron med hjälp av ett enzym. Testosteron i sig självt är relativt inaktivt i denna utveckling. En bristande påverkan av manligt könshormon på ett genetiskt manligt foster kommer att resultera i en bristande "maskulinisering", med någon grad av hypospadi som följd (dvs att uretra mynnar någonstans på undersidan av penis, eventuellt i perineum, och att skrotum i extrema fall är delad i två veck). Om ett genetiskt kvinnligt foster utsätts för manliga könshormoner under fosterperioden, kommer de yttre könsdelarna att vara mer eller mindre utvecklade i manlig riktning. Vi känner inte till några specifika signaler som driver utvecklingen i kvinnlig riktning.

Grundförutsättningen för människosläktets hane är hans könskromosomer XY, Men detta räcker inte till för att karakterisera honom. Det finns XY- individer som är kroppsligt normala men som inte identifierar sig som män, och dem som förvärvar manlig identitet trots genetiska avvikelser.

Att en pojke utvecklas till man sammanhänger med psykologiska, sociala och kulturella faktorer förutom gener. Från XY- kromosomer till manlig kroppsutveckling och identitetskänsla, till kärleksfull, mogen, ansvarsställande vuxen människa med ett harmoniskt och väl fungerande sexualliv, är vägen lång och krävande.

"Becoming a male is a long and troublesome venture; it is a continuous struggle against inherent trend to femaleness." (Alfred Jost, fransk embryolog)

Kampen gäller såväl biologi som "manlighet" i social bemärkelse - och den kampen är livslång.

En annan del i den sexuella utvecklingen gäller könsidentiteten. Den transsexuelle mannen är i biologisk mening man och det förnekar han inte heller. Men han hävdar att hans könsidentitet är feminin och han önskar att leva som kvinna.

Sexuell preferens kan skifta under livets gång. Vissa kvinnor och män lever under många år i fasta sexuella förhållanden med partner av motsatt kön för att senare i livet utveckla sexuella förhållanden med partners av samma kön. Andra vet sedan barnsben att de föredrar en partner av samma kön. Och för ytterligare några växlar könen på attraktiva partner under livets gång.

Upplevelse och medvetenhet om kön och sexualitet

Pojkar och flickor upptäcker sina köns möjligheter från olika håll. Den unge pojken blir mycket tidigt varse sin penis, han får ett namn för den. En man har växt upp med erfarenhet av hur beröring av penis känns skönt, han ser och njuter av sina erektioner varje dag. Även flickan reagerar regelbundet under dygnet med blodfyllnad i underlivet (på liknande sätt som pojken) men kroppslig och sensuell medvetenheten, ord/begrepp utvecklas inte på samma vis. Dagliga "övningsreaktioner" i könsdelarna är bra för funktionen, fortsätter under hela livet, då de övergår i den vuxna sexuella funktionen. Redan mycket små barn, i 3-4 årsåldern, kan onanera och få orgasm. Detta gäller både flickor och pojkar. Med åren utökar pojkar ordförrådet för sina könsdelar och för sina sexuella känslor. De flesta pojkar har mycket tidiga erfarenheter av onani. Unga män får orgasm och framkallar ofta sin första sädesuttömning vid onani. De har således upplevt en hel mängd sexuella belöningar innan de upplever sitt första samlag. När pojken upptäcker att flickor och kvinnor saknar penis kan han bli förskräckt och drabbas av "kastrationsångest". Att flickor skulle drabbas av "penisavund" håller jag dock för osannolikt. Det är efter längre sexuell samlevnad med en man som kvinnan börjar fundera över vad en penis skulle göra för skillnad i den sexuella upplevelsen. Kvinnor som speglar sig i mannens lättillgängliga lust, njutning, sexuella belöningar och frihet, kan drabbas av avund och känsla av mindervärde.

Menarche är ingen sexuell signal

Flickors könsorgans anatomi gör det svårare att få en tydlig uppfattning om underlivets delar, dess namn, utbredning, utseende, sensationer och funktioner, vilket gör att bilden lätt blir vag och otydlig. Det första yttre tecknet på sexuell mognad hos flickan är menstruationen, vilket inte är en sexuell njutbar signal. Flickors bröstutveckling betraktas inte så mycket som ett tillskott för kvinnan själv, att kunna känna med och kunna amma med, utan av intresse för omgivningen som betraktare, värderare och berörare. Unga, friska, kvinnor går igenom medicinskt omotiverade ingrepp för att ändra bröstens utseende. Bröstens funktion för kvinnan själv och för hennes blivande barn tillmäts mindre betydelse. Kvinnor ställer ofta upp höga krav, på sig själva och på sin omgivning, de har lätt att uppleva sig otillräckliga, trots ambitiösa, seriösa insatser inom livets alla områden. Vi vet att många unga kvinnor inte mår bra.

Flickor är olika

Flickor är mycket varierade i sina sexuella uttryck och utvecklingsvägar. Sexuelforskarna Masters och Johnson använde tre olika modeller för att beskriva kvinnors sexuella klimax. Mannen har ett återkommande sexuell mönster med lust, upphetsning, sädesuttömning och avslappning. Liksom kvinnornas orgasmer varierar så skiljer deras upplevelse av och medvetenhet om underliv, onanibehov och sexuella önskemål. Då hormonerna stiger i puberteten ökar

vanligtvis intresset för det motsatta könet, men flickor blir i allmänhet inte "kåta" då de träffar en attraktiv ung man utan de blir allmänt förtjusta och upphetsade över pojkens charm och annorlundaskap. Kanske pirrar det i magen, hon rodnar och får hjärtklappning, känslorna är kroppsligt diffusa och känns som upphetsning i hela kroppen. Det blir spännande att utforska sexuella möjligheter tillsammans med en ung man.

Kärlek under bältet

Pojken märker genom reaktionen i sina byxor vilken flicka han blir förtjust i! Känslan till ståndet associeras till "kåthet", sexuell aktivitet och samlag eller onani. Flickans pirr i magen leder till att hon känner upphetsning i att närma sig pojken. Pojken (med sina explicita sexuella önskningar) blir en spännande lekkamrat för den unga flickan som också ska upptäcka sin egen sexualitet. Flickor upplever kanske den handfasta sexualiteten för första gången via pojkens intresse för könsumgänge och har inte sällan sitt första samlag utan att uppleva sexuell njutning av själva samlaget. För pojkar och män innebär i allmänhet samlaget med penis i slidan en mycket skön och ändamålsenlig stimulering av penis. För kvinnan är detta samband inte alls så självklart. Det kan ta lång tid och kräva övning innan hon lär sig att verkligen använda sitt underliv för att njuta av samvaron med sin pojkvän/man. Flickor kan känna sig avvikande och ensamma då de fått uppfattningen att varje flicka/kvinna som uppskattar sin man ska kunna njuta av samlagen. Kanske vore det meningsfullt att åter kunna tala om den tillvänjning som många kvinnor behöver för att kunna njuta av regelrätt könsumgänge.

Sexuell utveckling kan fortsätta hela livet

Mannen och kvinnan upplever sitt kön och dess sexuella, kärleksfulla möjligheter på olika sätt mot successiv mognad. Den fulla mognaden har inte uppnåtts för att ett samlag har genomförts till full belåtenhet för båda parter. Utvecklingen kan fortsätta hela livet! Och det händer att utvecklingen stannar av. Det finns män som aldrig får upp sin "kärlek" ovanför livremmen och det finns kvinnor som aldrig kan uttrycka sin kärlek med underlivet. De sexuella handlingarna är begränsade till sin omfattning, - men upplevelsen av dem och meningen vi lägger in i dem förändras under livets gång. Det som uttrycks med en liten kyss eller ett häftigt samlag är mycket olika om kontrahenterna är 15 eller 65 år.

Är det svårt att vara pojke?

"Nää, inte om man är stark", svarar Malte 3 år.

Enligt de flesta samhällens synsätt är det förenat med problem att bli en fullvuxen man. Manligheten kan verkligen kallas en social konstruktion för "manlighet" kan innebära skilda förhållningssätt i olika samhällen. Manlighet

kan vi se i en tuff, krigisk, okänslig inställning i strider världen över. I utpräglade machokulturer ser vi män som instinktivt undviker nära känslomässiga relationer till kvinnor för att inte riskera att få sin manlighet hotad av de kvinnliga kännetecknen. Men idealen av vuxen manlighet kan också innefatta den ömmaste älskaren, den omtänksamme fadern, ansvarstagande, rättrådig, klok och lugn med mogen känslighet, själslig och intellektuell styrka.

Att vara eller att göra?

Traditionellt har man uppfattat att flickan blir kvinna bara genom att vara. Hon får sin menstruation och sina bröst som tydliga tecken på sin kvinnlighet. För den unga flickan i dag är vägen till kvinna inte alls så okomplicerad då inget längre är självklart kring hur en kvinna ska framleva sitt liv. Sådant var mera styrt förr i tiden, främst genom svårigheten att kontrollera barnafödandet. Det är bara de senaste 40 åren som vi har kunnat välja barn eller inte och när vi önskar föda dem. Ett liv utanför den nära familjekretsen är i dag i högsta grad möjligt för en yngre kvinna och många flickor utnyttjar den möjligheten. De reser t ex i större utsträckning i väg från glesbygden för att söka utbildning, arbete och okända, kanske mer spännande partners. Pojkar i glesbygd tenderar att engagera sig i de traditionellt manliga aktiviteterna på platsen: jakt, fiske och motorer och väljer hellre arbetslöshet och ensamhet än att flytta till utbildningsorter där de inte känner sig hemma och har svårt att hävda sig bland männen. I motsats till kvinnan, som är, måste mannen göras. Flickan kan växa upp i närheten av modern och andra kvinnor och där identifiera sig som blivande kvinna och lära känna kvinnornas värld. En pojke blir inte man bara genom att hans kropp förvandlas i puberteten. Han behöver söka sin identitet som man utanför den intima relationen till modern och andra kvinnor. Han ska urskilja sig från den omedelbara närheten till modern och söka sin manlighet i konkurrens med jämnåriga män/pojkar. För att senare i livet som ”vuxen” ansvarstagande man åter kunna vara nära och uppleva sexuell hängivenhet och sammansmältning, vilket innebär ett nytt beroende av kvinnan. Att bli man är en inlärningsprocess där något byggs upp som kompletterar naturen (kultiveras).

”Mannen” utan svaghet och beroende

Manlighetspedagogik syftar på hur manlighet formas, samlingsbegreppet är nödvändigheten av prov. Manlighet uppnår man då man utkämpat en strid (med sig själv), som ofta innebär kroppslig och andlig smärta (Badinter 1994). Krigarens ärr vittnar om sår och gjutet blod, bevis på mannens och medborgarens värde. Med tiden och genom provningar lär man sig fysisk och moralisk stoicism. För det ändamålet utsätts unga gossar än i dag för grymma situationer. I de traditionella sätten att dana män har fäderna en obetydlig roll eller ingen roll alls. Det är främst äldre pojkar eller vuxna män som befattar sig med att göra manfolk av de yngre (i gänget). Pojken blir initierad av en lärare eller av en grupp äldre, och inträder i männens värld med hjälp av andra än sina

fäder. Riter som förefaller besynnerliga och barbariska kan ses som ett bland möjliga svar på ett behov hos pojkar världen över: att bli erkända som ”män”, att höra till dem som ”har lämnat barndomens svaghet och beroende bakom sig”. I vårt samhälle kan övergången vara osäker och problematisk, eftersom den inte markeras av uppseendeväckande prov. För bara några år sedan kunde en ung man genom att fullgöra värnplikten (i plåga och utan kvinnors insyn) bli upptagen i männens krets och det markerade att han nu var ansvarstagande, pålitlig och manlig.

Manlighet utvecklas genom manlig sexuell aktivitet?

”Homosexuell pedagogik” har gamla anor och förekommer i samhällen där manlighet har en ställning av absolut moraliskt värde. Det var ofta underförstått hos antikens folk att män som älskade andra män var maskulinare än heterosexuella män. Den logiska förklaringen byggde på att män som har älskat män försöker efterlikna dem, medan män som älskat kvinnor blir som de, alltså ”fruntimmersaktiga”. Kopplingen mellan blod och kvinnlighet, sperma och manlighet gjorde att männen hos ett särskilt krigiskt folk på Nya Guinea undvek närhet och hade mycket begränsad sexuell kontakt med sina kvinnor för att inte komma i kontakt med de ”kvinnliga vätskor” som reducerar manlighet (Stoller 1985). De kunde iaktta hur den åldrade kvinnan slutade att menstruera – hennes kvinnlighet var då uttömd av alla menstruationer - och den långvariga kontakten med sperma genom upprepade samlag gjorde att hon förvandlades i manlig riktning och blev alltmer karlaktig i sin framtoning. De små pojkarna togs från moderns beskydd ungefär i 7-årsåldern för att göras till män. Med hjälp av rituell ”inseminering” av sperma fick de unga pojkarna så mycket manlighet i sig att de förvandlades till män (de kom in i puberteten). Denna folketro var således logisk till sin uppbyggnad och ”behandlingen” resulterade i samhällsbevarande män, dvs krigiska, heterosexuella familjefäder!

Initiering via idrott och våld

Idrott som innebär tävling, aggressivitet och våld ansågs (och anses på många håll fortfarande) vara bästa vägen till manlighet. Det är på idrottsplanen som många pojkar i förpuberteten vinner sin manlighet. Där visar han offentligt att han inte bryr sig om smärta, att han behärskar sin egen kropp, att han tål stötar och slag, att han verkligen vill vinna och slå ner andra. Kort sagt, att han inte är en baby, en tjej eller en bög, utan en ”riktig karl”. Idrottsplanerna och omklädningsrummen i USA är fortfarande ställen där det är otänkbart att det kommer flickor med bland pojkarna. De är miniatyrvärldar där den mest oförfälskade machoanda råder, utan något riktigt motstycke i det vanliga livet. I Sverige har ett målmedvetet arbete successivt vidgat idrottsarenan att också inkludera flickor och kvinnor. Man önskar ha kvinnor med i svenska insatsstyrkor i utlandet – för att ”det lugnar ner stämningen”.

Vi och dom

En större medvetenhet om den egna gruppens kännetecken för både kvinnor och män betyder att vi skiljer ut oss från varandra. Vi får en polarisering i ”vi” och ”dom”. Bara trygga människor kan sedan tillåta sig nära utbyte med ”dom” andra. För att vidga våra vyer och vår tolerans mot ”dom” andra behöver vi utveckla både medvetenhet och trygghet med det egna. Det är en grundläggande rättighet för envar pojke och man att få känna sig värd att älskas för vad han är (inte för vad han gör) och för envar flicka och kvinna att känna sig värd att älskas för vad hon är.

Styrka och potens

Mannens ivriga lusta, hårda inträngande penis är en underbar upplevelse för en kvinna som älskar sin man och vill öppna sig för honom i ett samlag. Hans sexuella energi kan vara en gåva med glädje till kvinnan. Förutsättningen att han ska kunna fungera sexuellt är att han i viss mån är ”påträngande”. Det är naturligt nog en känslig uppgift för en ung man att våga stå på, tränga in och överskrida gränser och samtidigt vara lyhörd för partners ibland väl försiktiga signaler om vad hon vill och inte vill. Flickor behöver tränas i att våga vara tydliga i att säga nej liksom i att säga ja. Då mannen genom uppfostran eller via massmedia har fått uppfattningen att hans penis och den kraft den förmedlar är något som hotar kvinnor och som används som ett straff mot kvinnor är begreppen förvirrade. Det som massmedia uppmärksammar får sin betydelse som förmedlare av kunskap till de unga om förhållandet mellan könen. Tyvärr blir här en tydlig slagsida till nackdel för mannens konstruktivt använda, kraftfulla, sexuella och sensuella sidor. Nyhetsförmedlingen tar fasta på trist, mekanisk och kriminell sexualitet som utövas av pojkar och män. Det destruktiva gränsöverskridandet riskerar att bli en ny markör för manlighet. Pojkar och män som är trygga med en sann bild av sin älskansvärda manlighet (och sin kvinnlighet!) rubbas inte så lätt. Osäkerheten lurar – skulle det kunna vara jag som våldtar...?

Pojkars förebilder

Faktum är att många pojkar i vår tid inte har sin far som identifikationsmodell. De söker den i stället i överkliga, överdrivet virila hjältar. Män som inte visar beroende av kvinnor eller barn, knappast heller av sina manliga kollegor. Den ensamme hjälten är modellen. Redan från späda år erbjuds barnen de karikerade pojk- och mansbilderna: Stålmannen, Spindelmannen, Fantomen och Batman.

Vilka mansmodeller kan och vill en ungdom identifiera sig med? Kommersiellt framgångsrika idoler, fotbolls- och ishockeyspelare?

”Vi lär oss att använda våld”

Thomas Lerner i SvD (2008 01 24) citerar Peter Gill, professor i pedagogik vid Högskolan i Gävle.

” - Hur många män brukar skalla andra män? En bråkdel av alla, tror jag, Zlatans skallningar kan inte förklaras med halten av testosteron i blodet, för alla män har testosteron. Zlatan har inte mer än andra. I stället handlar det om ett inlärt beteende. I en hockeymatch på Hovet i Stockholm nyligen rök två spelare från Djurgården och Luleå samman. Publikens jublade. Dagen därpå menade en sportkrönikör i Aftonbladet att slagsmål självfallet måste tillåtas i elitserien - då ökar underhållningsvärdet.

Peter Gill säger att både publikens reaktion och kommentaren från krönikören avslöjar mycket om vårt förhållande till våld. Många, fler än vad vi tror, njuter av att se andra slåss – eller att själva slåss, säger han.”

Extrem ”manlighet” är sexualfientlig

Den starka homofobin inom enkönade manliga grupper talar för att också de sexuella känslorna i gruppen är starka och att de av och till skymtar fram, inte så sällan också i öppet homosexuella handlingar. Det är närmast att räkna med att män som lever samman med andra män under hårda omständigheter också utvecklar homoerotiska relationer. Det starka fördömandet av homosexuella fantasier och handlingar har till syfte att försöka förhindra kärlek mellan män, men det starka förbudet kommer också att öka på spänningen och trycket i de möjligheter som ett sexuellt umgänge mellan män i enkönade grupper innebär. S.k. ”straffknallande”, där män våldtar inte bara kvinnor och barn utan också andra män förekommer i amerikanska fängelser, inom marinkåren och bland soldater i krig. Den sexuella handlingen ses som en förnedring av partnern! Vilken destruktiv syn dessa män har fått på sin egen sexualitet. Den styva penis är inte längre ett kärleksinstrument att förära sin själs älskade! Den är ett vapen som används för att skada och förnedra.

Hur upplevs ”manlighet”?

Hur upplevs ”kvinnlighet”?

Förutom en rad sysslor och olika sätt att förhålla sig som vi förknippar med traditionell manlig och kvinnlig roll har de sexuella förmågorna en stor betydelse för att definiera man respektive kvinna. Mina intryck efter några års ingående arbete med sexuella frågor och problem är att definitionen i allmänhet skiljer sig åt mellan könen. Sexuellt sett är manligheten knuten till själva penis. Och den manliga kraften ligger symboliskt i mannens förmåga att få stånd och sädesuttömning. För en kvinna synes den rent sexuella funktionen inte ha samma betydelse för upplevelsen av att vara kvinna. Det sexuella sammanhang som ligger närmast för hur man är en ”riktig kvinna” är snarare möjligheten att bära och föda ett barn. De kvinnor som har svårigheter att bli bekräftade som kvinnor genom moderskapet lider ofta svårt och är närmast att jämföra med den man som mist sin förmåga till erektion. Och när det gäller individens upplevelser har de politiskt korrekta idéerna om jämlikhet ingen stor betydelse.

Behov av en annan modell för kvinnors sexuella gensvar?

Sexualforskarna Masters och Johnson konstruerade på 60-talet en modell för sexuell respons med fyra iakttagbara faser (EPOR): Excitement phase (upphetsning), Plateau (platå), Orgasm och Resolution (återhämtning). Modellen har använts mycket sedan den introducerades. Ett kritiskt ifrågasättande av dess relevans för kvinnor kan ha fördröjts genom att den har varit användbar för att förstå mäns sexuella funktion och dysfunktion.

Masters och Johnsons observationer av kvinnor var begränsade till de kvinnor som inte bara var villiga att bli observerade i laboratoriemiljö utan som var orgasmiska vid samlag. Vi vet nu att de flesta kvinnor lättast får orgasm genom partners smekning av genitalierna och långt ifrån alla kvinnor får orgasm vid själva samlaget. Masters och Johnsons modell baserade sig således på en liten undergrupp av kvinnor, och människans sexuella gensvar skildras genom begreppsordningen lust – upphetsning – orgasm – avspänning. Kvinnor liksom män uppträder ofta enligt detta mönster i början av en ny bekantskap. I en långvarig sexuell relation däremot förändras förhållandena. Några kvinnor upplever en förändring inom ett år och andra efter ett par år. Förändringen sammanfaller ofta med ökad distraktion och trötthet i samband med att paret får barn.

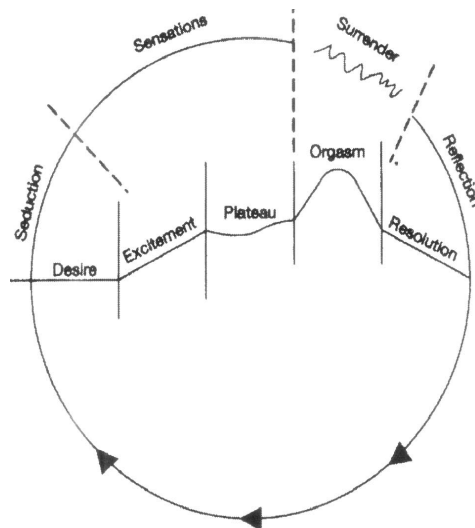
Kvinnors drivkraft för sexuell aktivitet kan bestå av annat än en stark biologisk drift. Men - en behaglig fysisk upplevelse är nödvändig för att behålla motivationen. Det finns fyra väsentliga aspekter av kvinnors sexuella hälsa som ligger bakom behovet av en annorlunda modell för kvinnor.

- I jämförelse med män har kvinnor lägre drift till sexuell aktivitet för att lätta på sexuell spänning.
- Kvinnors motivation eller villighet att ha sexuella upplevelser stammar från en rad inte strikt sexuella belöningar eller vinster. Dessa belöningar (t.ex. känslomässig närhet) läggs till de biologiska behoven eller driften. Dessa vinster finns och har relevans också för män men utgör mindre ofta den huvudsakliga motivationskraften. Till viss grad erfar män sin sexuella lust som oberoende av sammanhanget.
- Kvinnors sexuella upphetsning är en subjektiv mental upphetsning som ackompanjeras av medvetenhet om upphetsning men inte alltid. Om genital medvetenhet finns, kan det vara erotiskt stimulerande för kvinnan, men inte nödvändigtvis.
- Orgasmisk avspänning av sexuell spänning kan inträffa på flera olika sätt, olika t.o.m. hos varje enskild kvinna vid olika tillfällen. (25% hade svårt att få orgasm rapporterar Sexualvaneundersökningen i Sverige 1996).

För att öka förståelsen av kvinnors sexuella psykofysiologi och för att förbättra behandlingen av kvinnors sexuella problem har alternativa modeller föreslagits. Se figur 1. (Whipple & Brash-McGeer 1997)

Mannens och kvinnans sexuella responser

Whipple & Brash-McGeer 1997

© Birgitta Hulter SESAM® AB

Figur 1. Mannens och kvinnans sexuella gensvar

Många kvinnor som fungerar sexuellt och är sexuellt tillfreds har inte vad man skulle kalla för spontan sexuell lust ("kåthet"). Kvinnorna har en "svarande lust" som uppstår efter att kvinnan har valt att uppleva sexuell stimulering. Kvinnan behöver bli påmind om de njutningsfulla sexuella möjligheterna genom viss uppvaktning från mannens sida. Utsätter hon sig för sexuell stimulering så kommer lusten till vidare sexuell njutning och utlösning. Hennes njutning och orgasm kan uppfattas som att hon ger upp sitt motstånd och kapitulerar. Efter orgasmen är det vanligt att kvinnan reflekterar över utfallet av den sexuella händelsen. Utvärderingen leder till att hon blir mer eller mindre motiverad av att engagera sig i sexuell aktivitet vid kommande tillfälle.

Kvinnan kan vid andra tillfällen uppleva spontan lust i form av sexuella tankar, drömmar och fantasier, men vid tiden för början av en viss upplevelse med sin partner är hon troligen i ett nolläge. Den traditionella modellen (Masters och Johnson's EPOR-modell) kan ibland vara tillräcklig t.ex. i situationer då paret varit ifrån varandra några dagar eller veckor.

Erkännande av att kvinnors sexuella gensvar kan härstamma från intimitetsbehov snarare än ett behov av fysisk sexuell upphetsning innebär en

annan förståelse av kvinnors sexuella lust och till en förändrad definition av nedsatt sexuell lust.

Mannens sexuella svårigheter och problem

För tidig utlösning (8% i SiS) förekommer inte sällan hos unga män och det kan på nytt bli ett bekymmer senare i livet t.ex. i samband med byte av partner. Det innebär att sexuell njutning omöjliggörs för såväl mannen som hans partner. Problemet har likheter med orgasmsvårigheter hos yngre kvinnor. Den speciella anspänningen i en ovan intim situation gör i mannens fall att han får utlösning genast han kommit in i kvinnan eller t.o.m. före penetrationen. Hos kvinnan gör anspänningen att hon inte kan koncentrera sin njutning tillräckligt för att få orgasm. Det är inte heller ovanligt med fördröjd och försvårad utlösning.

Erektionsrubbnings är det mest omtalade sexuella tillkortakommandet för mannen (5% i SiS). Alltsedan behandlingsmöjligheten med Sildenafil (Viagra) presenterades har erektil dysfunktion blivit mycket omskriven jämfört med den skamliga tystnad som tidigare omgav problemet. Känslan av att ha en bra erektion är en viktig del av mannens sexuella upphetsning. Den sista delen av hans upphetsning infinner sig oftast inte utan att han upplever känslan av hård erektion. Stannar upphetsningen halvvägs blir både den och ståndet ömtåliga.

En del män med lustproblem kan bli normalt upphetsade och fungera vid samlag, men de kommer inte igång med att ta initiativ. Ofta handlar det om män med tilltagande ålder som inte längre reagerar med omedelbar erektion vid visuella stimuli eller fantasier. De behöver helt enkelt rent fysisk stimulering för att tända, och de upplever det som en djup personlighetsförändring när deras tankar inte allt som oftast kretsar kring sexuella ting! En vanlig orsak är att mannen är för belastad i sitt arbete och därmed inte får energi över till att upprätthålla sin sexualitet. Hans sexuella svårigheter kan leda till att han gräver ner sig ännu mer i sitt arbete. Detta inverkar negativt även på kvinnans lust eftersom hon känner sig försummad.

Män är tålmodiga

I kliniskt sexologiskt arbete är det påtagligt hur ofta män finner sig i att inte ha möjligheter till ett sexuellt samliv med sin sambo/hustru. Hon menar att hon inte har lust och i jämställdhetens namn inte kan förväntas göra något hon inte har "lust till". Och hon får ingen lust om hon inte engagerar sig eller utsätter sig för en sexuell uppvaktning i form av smekningar och kyssar. Då man efterhör hennes önsningar så visar det sig oftast att hon egentligen skulle vilja vara sexuellt aktiv också men i mängden möjligheter så är det sexuella samlivet det hon avstår ifrån. Många äkta män kan inte tillåta sig att tillfredsställa sig själva, eventuellt i sällskap med sin partner, utan de avstår helt ifrån egen sexuell njutning och tillfredsställelse med dåligt självförtroende och illamående som

följd. Problemet är sådant att de inte talar om det med sina kamrater heller. Vilken man vill framstå som avvisad av sin kvinna? Ändå framkommer ibland att flera par i bekantskapskretsen har svårigheter i barnafödande åldrar och att de tänker: det blir bättre framöver...

Övning ger färdighet

Det gäller faktiskt också sexuell aktivitet. Att få till en sexuell aktivitet som leder till fortplantning är något som de flesta människor inte har några svårigheter att klara av, även utan särskilda kunskaper. Men att utveckla ett sexuellt samspel, kanske livslångt, mellan två individer som innebär att båda parter intimt delar glädje, nyfikenhet, lust, njutning och tillfredsställelse är inte något som händer av sig självt. En så avancerad konst gör att suget efter mera kunskap inom området faktiskt är stor. Och - det finns många goda vinster att göra då samlivet utvecklas till det bättre. Två människor som kan lyckliggöra varandra sexuellt har en god förutsättning att vara ett harmoniskt par som kan leva fritt och utveckla sina liv för övrigt också. För att kunna vara glada föräldrar är det fint för de vuxna att fullt ut få vara kvinna och man för varandra. Det behövs kunskaper om mannens och kvinnans känsliga delar samt självmedvetenhet och kommunikationsförmåga samt hänsyn, lyhördhet och en sund själviskhet. Denna raffinerade brygd tillreder man inte i brådrasket och många människor utvecklar sina förmågor inom området under 30-40 år för att så småningom bli riktigt skickliga. Sannolikheterna för att få ett glädjande sexualliv också på äldre dagar är goda under förutsättning att man fortsätter att vara aktiv och har förmånen att ha en attraherande och intresserad partner.

Referenser:

Badinter Elisabeth: **XY om mannens identitet**. Aktietrykkeriet i Trondhjem, 1994.

Gillander Gådin Katja: Does the psychosocial school environment matter for health?: a study of pupils in Swedish compulsory school from a gender perspective. Avhandling. Umeå universitet, 2002

Hulter Birgitta: **Sexualitet och hälsa – begränsningar och möjligheter**. Studentlitteratur, Lund, 2004.

Stoller Robert J: **Presentations of Gender**. Yale University Press, New Haven and London, 1985

Bilaga 1. Deklaration om sexuella rättigheter

Sexualitet är en integrerad del av personligheten hos varje människa. Dess fulla utveckling är beroende av tillfredsställelse av grundläggande mänskliga behov såsom önskan om kontakt, intimitet, känslomässigt uttryck, njutning, ömhet och kärlek. Sexualiteten är konstruerad genom samverkan mellan individen och sociala strukturer. Full utveckling av sexualiteten är nödvändig för individuellt, mellanmäskligt och socialt välbefinnande. Sexuella rättigheter är universella mänskliga rättigheter grundat på den nedärvda friheten, värdigheten och jämlikheten hos alla människor. Eftersom hälsa är en grundläggande mänsklig rättighet, så måste sexuell hälsa vara en grundläggande mänsklig rättighet. I syfte att tillförsäkra människor och samhällen utveckling av hälsosam sexualitet, måste följande sexuella rättigheter erkännas, stödjas, respekteras och försvaras av alla samhällen med alla medel. Sexuell hälsa är resultatet av en omgivning som erkänner, respekterar och tillämpar dessa rättigheter.

1. Rätten till sexuell frihet. Sexuell frihet innefattar möjligheten för individen att uttrycka sin fulla sexuella potential. Det utesluter emellertid alltid och i varje situation av livet alla former av sexuell tvång, utnyttjande och övergrepp.
2. Rätten till sexuell självständighet, sexuell integritet och skydd för den sexuella kroppen. Denna rättighet innefattar möjligheten att göra självständiga beslut om sitt eget sexuella liv i överensstämmelse med den egna personliga och sociala etiken. Det innefattar kontroll och njutning av våra egna kroppar fria från tortyr, stympling och våld av alla slag.
3. Rätten till sexuell privatliv. Detta innefattar rätten till individuella beslut och intima beteenden så länge som de inte inkräktar på andras sexuella rättigheter.
4. Rätten till sexuell jämlikhet. Detta innebär frihet från all form av diskriminering oavsett kön, könsroll, sexuell orientering, ålder, ras, socialgrupp, religion eller fysisk och känslomässig oförmåga.
5. Rätten till sexuell njutning. Sexuell njutning, inklusive autoerotik, är en källa till fysiskt, psykiskt, intellektuellt och andligt välbefinnande.
6. Rätten till känslomässiga sexuella uttryck. Sexuella uttryck är mer än erotisk njutning och sexuella aktiviteter. Människor har rätt att uttrycka sin sexualitet genom kommunikation, beröring, känslomässiga uttryck och kärlek.
7. Rätten till att fritt välja sexuella förbindelser. Det innebär möjligheten att gifta sig eller låta bli, att skilja sig och att etablera andra typer av ansvarsfulla sexuella förbindelser.
8. Rätten att göra fria och ansvarsfulla val vid reproduktion. Detta innefattar rätten att välja att ha barn eller inte, antal och mellanrum mellan dem, och rätten till full tillgång till fertilitetsreglering.
9. Rätten till sexuell information grundad på vetenskapliga data. Denna rättighet syftar på att sexualinformation bör grunda sig på avslöjande och fortfarande vetenskapligt etisk forskning och spridas på lämpliga sätt till alla sociala nivåer.
10. Rätten till omfattande sexualundervisning. Detta är en livslång process från födelsen genom livscykeln och bör involvera alla sociala institutioner.
11. Rätten till sexuell hälsovård. Sexuell hälsovård bör finnas tillgänglig för att förebygga och behandla alla sexuella svårigheter, problem och rubbningar.

Sexuella rättigheter är grundläggande och universella mänskliga rättigheter.

Antagen i Hong Kong vid den 14:e Världskongressen i Sexologi, augusti 26, 1999 av WAS, World Association for Sexology.¹

¹ Fri översättning av Birgitta Hulter